

Sygn. akt IV CSK 344/10

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 17 marca 2011 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Marian Kocon (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Teresa Bielska-Sobkowicz

SSN Antoni Górski

w sprawie z powództwa Aleksandra D.

przeciwko Elżbiecie D.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 17 marca 2011 r.,

skargi kasacyjnej powoda

od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 24 lutego 2010 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i
orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Wyrokiem z dnia 24 lutego 2010 r. Sąd Apelacyjny zmienił zaskarżony wyrok Sądu Okręgowego i oddalił powództwo Aleksandra D. skierowane przeciwko Elżbiecie D., o zapłatę. Sąd ustalił, że pozwana jest byłą żoną syna powoda. Małżonkowie umowami z dnia 24 marca 2003r. wyłączyli wspólność majątkową małżeńską oraz dokonali podziału majątku wspólnego w ten sposób, że dwie nieruchomości wchodzące w jego skład nabyła na wyłączność pozwana bez spłaty na rzecz męża. Działalność gospodarcza byłego męża pozwanej doprowadziła do powstania długów obciążających ich majątek wspólny, skutecznym względem pozwanej. Były prowadzone co najmniej trzy egzekucje komornicze, na rzecz trzech wierzycieli, z nieruchomości stanowiącej, w rezultacie umów z dnia 24 marca 2003 r., własność pozwanej. Tych wierzycieli spłacił powód, przynajmniej w dwóch przypadkach umieszczając w tytule przelewu sformułowanie „za Elżbietę D.”. Powód o problemach finansowych pozwanej dowiedział się od niej oraz od wierzycieli.

Sąd Apelacyjny uznał, że Sąd Okręgowy trafnie przyjął przepisy o bezpodstawnym wzbogaceniu, jako podstawę dla oceny powództwa, jednak końcowe rozstrzygnięcie powinno być oparte na art. 411 pkt 1 k.c. Powód bowiem wiedział, że nie był zobowiązany do świadczenia. Spełnienie jego nastąpiło bez jakichkolwiek zastrzeżeń oraz bez działania pod wpływem przymusu. Powód nie wykazał twierdzenia, że pozwana - w zamian za zaspokojenie wierzycieli - zobowiązała się dokonać podziału należącej do niej nieruchomości i „odpisać” jemu niezabudowaną część.

Skarga kasacyjna powoda od wyroku Sądu Apelacyjnego - oparta na obu podstawach z art. 398³ k.p.c. – zawiera zarzut naruszenia art. 6 k.c. w zw. z art. 411 pkt 1 k.c., art. 410 § 2 k.c. w zw. z art. 411 pkt 1 k.c., a także art. 233 § 1 k.p.c., i zmierza do uchylenia tego wyroku oraz przekazania sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zwolnienie z długu w drodze zaspokojenia wierzyciela jest niewątpliwie, jak trafnie przyjęły Sądy niższych instancji, uzyskaniem korzyści, w rozumieniu art. 405

k.c., przez dłużnika. Korzyścią majątkową bowiem w rozumieniu tego przepisu jest nie tylko bezpośrednie przesunięcie wartości majątkowych z majątku zubożonego do majątku wzbogaconego, ale również zapłacenie przez zubożonego długu, do którego zapłaty był zobowiązany wzbogacony.

Z art. 405 k.c. wynika generalny obowiązek zwrotu korzyści majątkowej, która bez podstawy prawnej została uzyskana kosztem innej osoby. Najważniejszą kategorią bezpodstawnych przesunięć majątkowych stanowi świadczenie nienależne. Ustawodawca w art. 410 k.c. wyszczególnił cztery sytuacje, rodzące roszczenie o zwrot świadczenia nienależnego, tzw. kondykcje (*condictiones*). Według tego przepisu świadczenie jest nienależne, jeżeli ten, kto je spełnił nie był w ogóle zobowiązany lub nie był zobowiązany względem osoby, której świadczył (*condictio indebiti*), albo jeżeli podstawa świadczenia odpadła (*condictio causa finita*) lub zamierzony cel świadczenia nie został osiągnięty (*condictio ob rem inaczzej condictio causa data causa non secuta lub condictio ob causam datorum*), albo jeżeli czynność prawna zobowiązująca do świadczenia była nieważna i nie stała się ważna po spełnieniu świadczenia (*conditio sine causa*).

W art. 411 pkt 1 k.c., stanowiącym podstawę prawną rozstrzygnięcia Sądu Apelacyjnego, wyłączona została możliwość żądania zwrotu świadczenia, jeżeli nie zachodzą sytuacje przewidziane w końcowej części tego przepisu. Z pewnością, świadczenie ma wówczas charakter definitywny, mimo pojawienia się stanu nienależnego świadczenia (art. 410 § 2 k.c.). Niemniej jednak, ze względów konstrukcyjnych jest jasne, że przepis ten dotyczy jedynie pierwszej z wymienionych w art. 410 k.c. kondykcji (*condictio indebiti*).

Istota zarzutów skargi kasacyjnej sprowadza się do twierdzenia, że mimo zakwalifikowania świadczenia skarżącego jako nienależne, Sąd Apelacyjny uznał żądanie jego zwrotu za bezzasadne na podstawie art. 411 pkt 1 k.c.

Odniesienie się do tych zarzutów wymaga na wstępie podkreślenia szczególnych okoliczności faktycznych sprawy. Skarżący będący powinowatym pozwanej spłacił długi pozwanej i jej męża (swojego syna). Uiszczył na rzecz wierzycieli sumę będącą z jego perspektywy dużą kwotą, stanowiącą prawie dorobek całego życia. Żadna rozsądna osoba nie dokonuje przesunięć

majątkowych o takim rozmiarze bez racjonalnego powodu, który nie musi przybrać postaci obowiązku prawnego.

Już z tej perspektywy widać, że argumentacja przedstawiona przez Sąd Apelacyjny jest powierzchowna, nie uwzględnia kluczowego elementu sprawy, a więc spłaty długów pozwanej przez skarżącego w kwocie znacznie przekraczającej standardowe przesunięcia majątkowe o charakterze nieodpłatnym. Wywody Sądu Apelacyjnego przedstawione w zaskarżonym wyroku nie mogą być uznane za trafne w świetle zasad doświadczenia życiowego.

Sąd Apelacyjny nie uwzględnił możliwości zastosowania art. 410 k.c. w drodze przyjęcia, że świadczenie skarżącego jest nienależne, gdyż zamierzony cel tego świadczenia nie został osiągnięty. W doktrynie i orzecznictwie sądowym podkreśla się, że *condictio causa data causa non secuta* dotyczy sytuacji, gdy skutek który miał – w ocenie *solvensa* – zaistnieć jako wynik jego świadczenia, wbrew temu oczekiwaniu nie nastąpił. Ta postać nienależnego świadczenia może polegać na różnych zachowaniach, w tym na skłanianiu *accipiens*a do zachowań oczekiwanych przez *solvens*a. Obserwacja życia codziennego wskazuje, że właśnie więzy rodzinne sprzyjają tego rodzaju zachowaniom. Skoncentrowanie się przez Sąd Apelacyjny jedynie na postaci nienależnego świadczenia objętej kondykcją *indebiti*, doprowadziło ten Sąd do naruszenia art. 410 k.c. przez przyjęcie, że inne – niż uzyskanie od pozwanej świadczenia z umowy zobowiązującej – motywy postępowania skarżącego, nie mają żadnego znaczenia dla zasadności zgłoszonego roszczenia. Tymczasem, z perspektywy *condictio causa data causa non secuta* są istotne inne motywy, niż te mieszczące się w ramach *causa solvendi* czy *causa obligandi vel acquirendi*. W sprawie zachodziła więc potrzeba rozważenia w szczególności, czy skarżący poprzez spłatę długów nie działał w celu skłonienia pozwanej do określonego zachowania, w tym do „odpisania” jemu niezabudowanej części nieruchomości. Przyjęcie, że zachodzi wskazana postać nienależnego świadczenia wyłącza możliwość oddalenia powództwa na podstawie art. 411 pkt 1 k.c.

Z tych przyczyn Sąd Najwyższy orzekł, jak w wyroku (art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.).